

УДК 373.2.016:57.081.1

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В ДІТЕЙ ШЕСТИРІЧНОГО ВІКУ

Стахова І.А.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Проблема формування цілісної картини світу шестирічних першокласників є досить гострою на сучасному етапі розвитку освіти, особливо це пов'язано із реалізацією ідей Нової української школи. У статті запропонована дефінітивна характеристика поняття «картина світу», визначено її суть як сукупність узагальнених уявлень особистості про себе, суспільство, світ загалом та своє місце і призначення у ньому. Шестирічний вік найбільш чутливий період для розвитку пізнавальних процесів особистості, пізнання оточуючого середовища, розвитку світогляду та становлення картини світу. У статті нами розкрито методологічні засади формування цілісної картини світу та наведено методичні рекомендації для педагогів.

Ключові слова: модернізація освіти, цілісна картина світу, дитина шестирічного віку, світогляд, чутливий період, компетентність.

Постановка проблеми. Модернізація системи освіти України спрямована на активне формування цілісної картини світу молодших школярів, особливо шестирічних першокласників. З народження дитина сприймає світ цілісно, таким як він є, і коли раніше

у початковій школі відбувалося чітке розгалуження на предмети, у дитини руйнувалася цілісна картина світу. Школяреві було важко знайти взаємозв'язки як між навчальними предметами у школі, так і у довіллі, суспільстві та світі загалом. Концепція нової української школи ставить своїм першочерговим завданням забезпечити розвиток світогляду маленької особистості, тобто продовжити формування цілісну картину світу, не порушуючи природне світосприйняття. У Концепції нової української школи наголошено на необхідності формування ряду компетентностей у школярів, основою яких є цілісна картина світу, де інформація постійно впорядковуються, доповнюються, змінюється та трансформується у цілісну систему. Саме тому питання формування цілісної картини світу сьогодні є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На необхідності формування цілісної картини світу у дітей наголошено у Законах «Про дошкільну освіту», «Про освіту», в оновленому Державному стандарті початкової освіти, особливо гостро аргументується це питання у Концепції нової української школи.

Необхідності формування цілісної картини світу у дітей присвятила свої роботи велика кількість філософів, педагогів, психологів. Великий спектр питань пов'язаних із формуванням картини світу у дітей висвітлено у психолого-педагогічних працях О. Леонтьєва, В. Моляко, В. Петухова, З. Хитрої. Такі вчені, як Н. Бердяєв, В. Зінченко, А. Лосєв, М. Моїсєєв, М. Хайдеггер та ін. досліджували особливості формування у особистості цілісної картини світу та розглядали її як синтез міфологічної, релігійної, філософської та наукової картин світу. Тенденції вивчення картин світу з позиції цілісності простежуються в працях таких дослідників як В. Рубцов, В. Симонов, С. Курдюмов, В. Балханов, Г. Щедровицький та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість досліджень присвячених проблемі формування цілісної картини світу в шестирічних першокласників, ця проблема залишається нерозкритою, вона потребує глибоких напрацювань. Зважаючи на стрімку модернізацію освітньої системи та зміни, що відбуваються у суспільстві, ефективні раніше шляхи формування цілісної картини світу шестирічок втрачають свій високий потенціал та не приносять очікуваних результатів. Тому сьогодні важливо бути у центрі освітніх перетворень, шукати способи успішного формування цілісної картини світу в учнів, як основи їх майбутнього компетентного становлення.

Мета статті. Обґрунтувати поняття «цілісна картина світу», розкрити особливості її формування у шестирічних першокласників.

Виклад основного матеріалу. За своєю суттю «картина світу» є феноменом, який виникає у свідомості людини (Л. Виготський, О. Леонтьєв). Вперше термін «картина світу» був запропонований у фізиці для визначення «фізичної картини світу» в кінці XIX – початку XX (Г. Герц, М. Планк). Проте, це поняття набуло широкого розмаїття та популяризації у багатьох науках: філософії, педагогіці, психології, соціології та інших. У філософському енциклопедичному словнику, визначено, що картина світу – це одна із форм світоглядного подання об'єктивної реальності в суспільній свідомості, вона являє собою образ освоєної в практиці дійсності, компонент світогляду. Цілісна картина дійсності є узагальненим образом соціального середовища, що становить вихідну умову людського буття, створюється в процесі практичної діяльності людей. Цей інтегральний образ не є ідентичним живій картині, що виникає при безпосередньому сприйнятті речей та явищ, оскільки в ньому фіксується вигляд об'єктів у поєднанні з системою їхніх значень. Картина світу втілює широку панораму дійсності, яка виходить далеко за межі особистого світу індивіда, його власного досвіду, безпосередніх вражень і відчуттів. Формування картини світу відбувається за допомогою різних типів людського пізнання (буденного, художнього, наукового). В життєдіяльності людей картина світу виконує ряд важливих функцій, зокрема наповнює культурним змістом сприйняття навколишніх речей, опосередковує людські комунікації, оскільки втілює словесний контекст взаєморозуміння між людьми, сприяє виробленню програми практичної поведінки, орієнтації людини в світі соціальних явищ [11, с. 567]. Картина світу – цілісна, осмислена, загально значима знакова система дійсності; вироблений культурою запас значень, смислів, імен, знаків, цінностей, за допомогою яких можна будувати моделі видимого й ідейного світу, стратегії поведінки, плани і сценарії розвитку [4, с. 234]. Картина світу – складно структурована цілісність, що включає три головні компоненти – світогляд, світосприйняття та світовідчуття. Ці компоненти об'єднані в картині світу специфічним для даної епохи, етносу чи субкультури чином. Картина світу є:

- системою образів (і зв'язків між ними) – наочних уявлень про світ і місце людини в ньому, відомостей про взаємини людини з дійсністю (з природою, суспільством, іншою людиною) та самою собою;
- життєвими позиціями людей, їх переконаннями, ідеалами, принципами пізнання і діяльності, ціннісними орієнтаціями і духовними орієнтирами; будь-які істотні зміни картини світу тягнуть за собою зміни в системі зазначених елементів [11, с. 569].

О. Леонтьєв підкреслював, що становлення образу світу в людини є переходом за безпо-

середнє відчуття картини і не зводить зміст картини до фіксації чуттєвої реальності. В образі світу відбувається об'єднання різних сенсорних модальностей. Предметно-практична діяльність людей створює узагальнений образ світу, де поєднуються всі людські відчуття (слухові, тактильні, наочні та інші) при чому всі ці відчуття в одних і тих же умовах у кожній окремій особистості мають різне значення в процесі формування картини світу. Картини світу відрізняються від форм живого сприймання тим, що містять відчуття й уявлення з різних місць споглядання і в різний час, а також пов'язані із індивідуальною побудовою органів людини та обсягом отриманого історичного досвіду. До того ж картина світу відбиває погляд людини на речі, сформований відповідно до установок даної їй культури («п'ятий квазівимір») [9, с. 253–261].

Загальновідомо, що основними факторами формування цілісної картини світу особистості дитини є середовище її життя, навчання та виховання. Ми згодні з думкою І. Куликовської, яка розглядає процес формування цілісної картини світу молодшого школяра, як спосіб взаємодії особистості із середовищем, обумовлений зростанням суб'єктності дитини. Однак для формування цілісної картини світу необхідно побудувати особливе освітнє середовище, в якому повинні бути реалізовані принципи розвиваючого, особистісно-орієнтованого навчання:

- принцип варіативності (можливість вільного вибору дітьми засобів і форм самовираження на основі запропонованих альтернатив);
- принцип гнучкості (можливість педагога гнучко змінювати план свого впливу на учня);
- принцип відкритості (готовність вчителя використовувати ідеї та пропозиції дітей, які виникають у спільній діяльності) [7, с. 86].

Реалізація основних ідей і принципів формування цілісної картини світу шестирічок, на думку Л. Шелестової можлива в процесі забезпечення цілісності педагогічного процесу, залучення школярів до активного дослідження та пізнання навколишнього світу, де учні самостійно можуть «відкривати істини», розширюють та збагачують свій чуттєвий досвід про навколишній світ [12, с. 7].

Список літератури:

1. Білик Т.С. Гра як метод реалізації виховної функції уроку математики у початковій школі / Т.С. Білик // Інноваційні науки дослідження у галузі педагогіки та психології : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 3-4 лютого 2017 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017 р. – С. 6–10.
2. Грошовенко Ольга. Інтегрування змісту природничої освіти у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи / Ольга Грошовенко // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 9-11 квітня 2014 р.) / ред. кол.: Г.С. Тарасенко, В.І. Шахов, М. Библук. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. – Вип. 3. – С. 415–419.
3. Демченко О.П. Проблеми використання проектно-технології у навчально-виховній роботі з молодшими школярами / О.П. Демченко // Збірник наукових праць ВДПУ. – Педагогічні науки. – № 2. – Бердянськ : ВДПУ, 2009. – С. 61–70.

У процесі вивчення особливостей формування цілісної картини світу шестирічних першокласників, ми пропонуємо наступні методичні рекомендації, які допоможуть педагогові ефективно справитися з цим завданням, а саме:

- Створити сприятливе освітнє середовище, де кожен учень буде почувати себе впевнено. Для виконання цього завдання важливо обрати доречну манеру спілкування (голос, міміку, жести, темпоритм рухів тощо), використовувати спеціальні прийоми: привітно звертатися до дітей, проявляти турботу про те, щоб кожна дитина комфортно почувалася на уроці; добирати індивідуальні запитання.

- Використовувати інтегрований підхід в освітньому процесі: давати дитині комплексні знання про оточуючий світ.

- Спонукаати учнів до власних пошуків та відкриттів, часто організовуючи пошуково-дослідну діяльність, екскурсії, походи, зустрічі; відвідуючи картинні галерії, музеї, театри; беручи участь у змаганнях.

- Бути готовим до імпровізації.

Система роботи Нової української школи цілком сприяє реалізації запропонованих методичних рекомендацій.

Висновки і пропозиції. У зв'язку із стратегічним оновленням української системи освіти, проблема формування цілісної картини світу є одним із ключових завдань, так як впливає на розширення світогляду, панорамності мислення. Цілісність картини світу – це, з одного боку, можливість бачити зв'язку і залежності між об'єктами та явищами навколишньої дійсності, а з другого – можливість бачити світ в різних його аспектах, з різних позицій: через пізнання наукових фактів, через образи, а також через ставлення та відношення.

Формування цілісної картини світу – складний, багатогранний процес, який потребує ретельної підготовки вчителя. На нашу думку, він буде ефективнішим, якщо використовувати наступні методичні рекомендації: створити сприятливе освітнє середовище, використовувати інтегрований підхід до навчання, давати можливість висловитися кожному учневі, спонукати учнів до власних пошуків та відкриттів, бути готовим до імпровізації.

4. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; голов. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1056 с.
5. Карук І.В. Розвиток пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку в процесі експериментальної діяльності / І.В. Карук // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 89–92.
6. Колеснік К.А. Організація групової діяльності: історико-педагогічний аналіз (друга половина XVII – початок XX століття) / К.А. Колеснік // The Scientific Issues of Vinnytsia State M. Kotsyubynskyi Pedagogical University. Section: Pedagogics and Psychology. – Issue 54 / Editorial board: Volodymyr I. Shakhov (editor-in-chief) and others. – Vinnytsia : LLC «Nilan Ltd», 2018. – P. 162–166.
7. Куликовская И.Э. Технологии формирования у дошкольников целостной картины мира : учебное пособие / И.Э. Куликовская, Р.М. Чумичова. – Москва : Педагогическое общество России, 2004. – 186 с.
8. Крутий К.Л., Стахова І.А. Природничо-наукова підготовка майбутніх учителів початкової школи засобами STEAM-освіти / Крутий К.Л., Стахова І.А. // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 51 / редкол. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С. 391–395.
9. Леонтьев А.Н. Образ мира / А.Н. Леонтьев // Избранные психологические произведения: В 2-х т. – Т. II. – М. : Педагогика, 1983. – С. 251–261.
10. Сиваш Т.Д., Осадчук С.Ю. Використання інформаційних технологій у процесі літературно-творчої діяльності молодших школярів // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 52 / редкол. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С. 116–119.
11. Філософський енциклопедичний словник / ред. голова В.І. Шинкарук. – Інститут філософії Г.С. Сковороди, Національної академії України. – Київ, 2002. – 751 с.
12. Шелестова Л. Формування цілісної картини світу в старших дошкільнят / Л. Шелестова // Дошкільне виховання. – 2010. – № 3 – С. 5–8.
13. Pakhalchuk N. Pedagogical conditions of activation of children's motional activity / N. Pakhalchuk // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : Вид-во Сум.ДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. – № 6(60). – С. 240–254.

Стахова І.А.

Винницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ ЦЕЛОСТНОЙ КАРТИНЫ МИРА У ДЕТЕЙ ШЕСТИЛЕТНЕГО ВОЗРАСТА

Аннотация

Проблема формирования целостной картины мира шестилетних первоклассников достаточно острой на современном этапе развития образования, особенно это связано с реализацией идей Новой украинской школы. В статье предложена дефинитивная характеристика понятия «картина мира», определены ее суть как совокупность обобщенных представлений личности о себе, обществе, мир в целом и свое место и назначение в нем. Шестилетний возраст наиболее чувствительный период для развития познавательных процессов личности, познания окружающей среды, развития мировоззрения и становления картины мира. В статье нами раскрыты методологические основы формирования целостной картины мира и приведены методические рекомендации для педагогов.

Ключевые слова: модернизация образования, целостная картина мира, ребенок шести лет, мировоззрение, чувствительный период, компетентность.

Stakhova I.A.

Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE WORLD'S TOTAL PICTURE IN CHILDREN OF A SIXTH AGE

Summary

The problem of forming a integral picture of the world of six-year first-graders is quite acute at the present stage of development of education, especially this is due to the implementation of the ideas of the New Ukrainian school. The article proposes a defining characteristic of the notion "the picture of the world", its essence as a set of generalized representations of the personality about itself, society, the world in general and its place and purpose in it are defined. Six-year age is the most sensitive period for the development of cognitive processes of personality, knowledge of the environment, the development of the worldview and the formation of a picture of the world. In the article we have revealed the methodological principles of formation of the integral picture of the world and given methodical recommendations for teachers.

Keywords: modernization of education, integral picture of the world, child of six years of age, worldview, sensitivity period, competence.